

Уреднички тимо

Проф. др РАСТКО ВАСИЋ

Доц. др ДАНИЈЕЛА СТЕФАНОВИЋ

Проф. др КСЕНИЈА МАРИЦКИ ГАЂАНСКИ,
главни уредник

Логио

РИМСКА БОГИЊА ДИЈАНА

Аутор

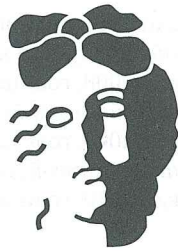
ДАМЈАН ВАСИЋ
графички дизајнер

Одржавање Међународног скупа и припрему ове књиге су помогли

МИНИСТАРСТВО ЗА НАУКУ
И ТЕХНОЛОШКИ РАЗВОЈ СРБИЈЕ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
АРХИВ СРЕМА СРЕМСКА МИТРОВИЦА

ДРУШТВО ЗА АНТИЧКЕ СТУДИЈЕ СРБИЈЕ

АНТИКА
И САВРЕМЕНИ СВЕТ:
РЕЛИГИЈА И КУЛТУРА

Зборник радова

ДРУШТВО ЗА АНТИЧКЕ СТУДИЈЕ СРБИЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА ТЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Београд 2011

Dr GORDAN MARIČIĆ

Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

NEDOSEGNUTA ITAKA: PESMA POVRATAK VELIMIRA LUKIĆA

Apstrakt: Sećajući se priče o Odiseju i Kalipsi, videći njihove živote kao strasne i ispunjene, pesnik se preispituje o smislu svoga, traga za vlastitom Itakom. Dvanaest godina kasnije, u pesmi *Zapis*, Velimir Lukić je, možda, taj smisao pronašao. I svoj pesimizam nekim svetlom ipak obasjao.

Ključne reči: Velimir Lukić (1936–1997), Itaka, Odisej, Kalipso.

Nimfa Kalipso je Odisejevo najveće ljubavno iskušenje na putu za otadžbinu, za Itaku. (Kod zamamne čarobnice Kirke ostaje samo godinu dana, sa prelepom kraljevnom Nausikajom samo flertuje¹.) Lepokosa Atlantova kći primila je Odiseja posle brodoloma i posle devet dana rvanja sa talasima. Sedam godina davala mu je svoju strasnu i posvećenu ljubav, a nudila besmrtnost i večnu mladost ako ostane na njenom ostrvu, Oigigiji. Ipak, lukavi Itaćanin isuviše je čeznuo za zavičajem, na žalost ronio suze. Tamo ga je nimfa i zatekla, kad je došla da mu saopšti da je kucnuo čas povratka, jer to je volja Zevsova. Kalipso, sa bolom, pomaže Odiseju da sagradi čamac, šalje mu čak i dobar vetar za put. Nesumnjivo, u početku, Odisejeva i Kalipsina ljubav bila je uzajamna. Kako je vreme odmicalo, Itaćaninova čežnja za domom bila je veća, a ljubav je kopnila: „nego je ipak on po nuždi provodio noći / s nimfom u prostranoj spilji, on nehoćan lju-

¹ Umberto Eko (*Sa žaljenjem odbijamo – izveštaj recenzenta, Homer. Odiseja* u knjizi: *Iz minimalnog dnevnika*, prevela s italijanskog Mirjana Đukić-Vlahović, Beograd 1996, 86) se šali, ali i govori istinu: „Ima taman toliko ljubavi koliko treba, bračne vernosti i preljube (uspeo lik one Kalipso koja stvarno proždire muškarce), ima čak i jedan 'lolitistički' momenat sa devojčicom po imenu Nausikaja, gde autor nešto kaže a nešto ne, ali, sve u svemu, uzbudljivo.“

bio hoćnu². Svejedno, Odisejev odlazak pečati se vođenjem ljubavi u poslednjoj stradalnиковoj noći na Oigigiji.

Stradalnik strada, ali i uživa u nekim, nametnutim mu, iskušenjima. Još davno, zato, postavilo se pitanje da li je romantični ljubavni zanos taj koji kreće i vodi Odiseja prema Itaki. Miron Flašar piše da ljubav u arhaičnoj i klasičnoj Heladi, pa i u antičkom svetu uopšte, nije posmatrana iz romantične perspektive. Ne samo u antičkoj medicini nego i u antičkoj poeziji nalazimo da je ljubavni zanos kao neka bolest koja muti razum. Odiseja koji prema Penelopi oseća jednu takvu ljubav, smatrali bi Homer i njegovi savremenici za iracionalnu i nekontrolisanu ličnost. A Odisej iz *Ilijade* i *Odiseje* je sve, samo ne to. Dakle, piše Flašar, „Penelopa stoji u *Odiseji* kao simbol za Itaku, za Odisejevo kraljevstvo, za dvor u kome je on gospodar, za ceo onaj normalni život koji je Odisej napustio kada je morao da krene pod Troju³.”

Kaže, dalje, profesor Flašar da je homerski Odisej, a naročito Odisej iz *Odiseje*, lik čije kretanje određuje jedna centripetalna tendencija – okrenut je prema unutra, prema domu i svakidašnjici. U mnogim novijim obradama Odisejevog lika i mita „kretanje koje određuje Odisejev lik mahom je izrazito centrifugalno – to je nemir i beg, avanturizam i putovanje koje vodi sve dalje i dalje, do smisla ili besmisla života, već prema tipu i stupnju sazajnog optimizma ili pesimizma pojedinih autora⁴.”

Tako su se Odisejevim likom i udesom nadahnjivali veliki i mali pisci, stvarajući pesme, poeme, epove, romane. Navešću samo neke, najpoznatije: Dante u *Božanstvenoj komediji*, Tenison u lirskom monologu *Ulis*, Paskoli u *Poslednjem putovanju*, Kavafi u *Itaki*, Kazancakis u *Odiseji*, Džojs u *Ulisu*.

Odiseja i njegovu odiseju nalazimo i kod srpskih pesnika: Miloša Crnjanskog, Jovana Hristića, Branka Miljkovića i Miodraga Pavlovića. Tako stižemo i do Velimira Lukića.

POVRATAK

Sa prozora hotela „Kalipso“, u opojnom zalivu Elundo,
Gledam ostrvo Oigigiju, gde nekada
Nimfa Kalipso zadržala Odiseja.

² Homer, *Odiseja*, preveo Miloš N. Đurić, pogovor Miron Flašar, Beograd 1974, 75, stih 154–155.

³ Miron Flašar, „Odisej i njegova odiseja“, u: Homer, *Odiseja*, 385.

⁴ Isto.

Šta reče ona njemu, i šta on njoj?
Tako prodoše godine, on pobeže
Ka Penelopi, ka Itaki.

O patnji nimfe Kalipso niko više ne govori.
A ja se u vekove vraćam nestale,
Dovlačim ih pred sebe, na svetlost,
Kao da hoću da saznam nešto spasonosno.

Ali sudbine se ne ponavljaju,
Ni slučaj Odiseja i nimfe,
Oni su imali po jedan i žestok život
I poljupcima, krvlju i suzama ga osmisliše.

A meni se čini da ih imam na stotine
Beskrajnih, sitnih, ni imena vrednih,
Zato i ne znam koji da izaberem
I kako do Itake da dođem.

Sam usud možda je u tome:
Što nikada Itaku nemah,
Što nikada sa nje ne odoh,
A želim da je nađem,
Zauvek da joj se vratim.⁵

Već prvi (slobodni) stih daje nam prostornu odrednicu. Pesnik je u hotelu Kalipso, u „opojnom zalivu Elundo“, sa prozora vidi Ogigiju, nekadašnje nimfino ostrvo. Tu je, dakle, ceo jedan mizanscen za povratak u prošlost.

Izgovorene rečenice zaljubljenika ostaju tajna, odljubljeni beži svojoj supruzi u zavičaju.

U trećoj strofi, pesnik se određuje: u njegovom vremenu niko više ne govori o patnji ostavljene Kalipso. On pak vraća nestale vekove, trudi se da ih osvetli i rasvetli, kako bi oni obasjali i prosvetlili njega.

Ali jaz je nezajaziv, sudbine se ne ponavljaju, žestoki životi Odiseja i nimfe jedinstveni su.

U petoj strofi nailazimo na podeljenog, maltene pocepanog pesnika. On kaže da mu se čini da ima na stotine beskrajnih, sitnih, ni imena vrednih života: ne zna za koji da se odluči, ne ume do Itake da stigne.

⁵ Velimir Lukić, *Rub*, Beograd 1982, 29.

U završnoj strofi poeta usudom zove svoju svest da Itaku nikada nije imao, da sa nje nikada ni otišao nije. A želeo bi da je nađe, da joj se zauvek vrati.

Pozivati se na pesničko „ja“ nezahvalno je i često pogrešno. Ipak, čini mi se da u pesmi *Povratak*, makar na tren, možemo prepoznati i upoznati jedan deo ličnosti Velimira Lukića. Onog pesnika i dramatika koji je prožet dubokim pesimizmom, pišući i bivajući društveno aktivan⁶, tražio smisla svom ovozemaljskom životu. To pesničko „ja“ trpi i traga, za razliku od onog u pesmi *Tajna tugovanka uplašenog građanina* koje ironiše i podsmeva se (sa ne baš previše duha). S druge strane, po tonu slična, nad smislom postojanja i stvaranja zapitana, je Lukićeva pesma *Čeka me lađa* (sve iz iste zbirke *Rub*).

Slobodan Rakitić piše da je pesnik, koristeći ironiju i posmatrajući predmete i pojave antičkog sveta sa savremenih pozicija, „uspostavio i kritički odnos prema savremenom čoveku, njegovom potrošačkom mentalitetu, ukazujući na svu pustoš i otuđenost njegove egzistencije“⁷. Jeste, neosporno. Ali rekao bih da je ovde važnije ono subjektivno, pesničko „ja“, ma kako ono krhko i trenutno bilo. Traži se i preispituje Lukić, iska on smiraj za dušu i duh. Gonjen spoljnjim i unutaršnjim demonima, kao da ga, naposletku, i nalazi. Nije to potpuni smiraj. To je i dalje nemir i drhtaj. Ali, smisao jeste. I pesnički i ljudski. Tako je Lukić svoju poslednju zbirku, *Budne senke tame*, započeo pesmom *Zapis*:

Pisati da ne bih poludeo
Makar i stihove nikom potrebne!
Isto je što i disati
Da nestao ne bi,
Skončao dane neugledne.

Napisao je Rakitić i da uspele lirske pesme uvek po mnogo čemu podsećaju na dramske monologe. „I mnoge Lukićeve pesme imaju odlike dramskih monologa; kao da su uzete iz neke njegove drame.“⁸ Otud, kao potpuno lični argument, nudim sledeću sliku: Pesnik Velimir Lukić (alternacija bio bi glumac Gojko Šantić) stoji na litici koju zapljuskuju veliki valovi. Bura preti da pesnika strmoglaviti, pesnik se tom mogućnošću poigrava.

⁶ Osamnaest godina upravnik Narodnog pozorišta u Beogradu; umetnički direktor Ateljea 212; igran, nagrađivan (Oktobarska nagrada za književnost, dve Sterijine), preveden.

⁷ Slobodan Rakitić, „U traganju za Itakom“, u: Velimir Lukić, *Rub*, Beograd 1982, 73–74.

⁸ Isto, 73.

Korakne, pa ustukne. A ponor zove... Recituje gromko pesmu *Povratak*.
Vetar odnosi reči, ali pesnik zna da će ih negde, u daljini, ipak neko čuti.
Čuo sam ih i ja. I ponadao se da je Velimir Lukić našao svoj smisao, svoju
Itaku. Time bi i mene približio mojoj. Ipak još prilično dalekoj.

Dr. GORDAN MARIČIĆ

Faculty of Philosophy
Belgrade University

UNREACHED ITHACA:
POEM *POVRATAK (RETURN)* BY VELIMIR LUKIĆ

Summary

Like many writers before him, Velimir Lukić (1936–1997) is inspired by the character and destiny of Odysseus. In his poem *Povratak (Return)*, Lukić recalls the passionate love and accomplished life of Ithacans and the nymph Calypso. The pensive poet wonders about the meaning of his own life and longs for his own Ithaca. The hope that he might have found them appears in the poem *Zapis (Record)* from Lukic's last collection. It is not complete tranquility, as uneasiness and quiver are still there, but so is the meaning both poetic and human.

ИЗДАВАЧИ

Друштво за античке студије Србије, Београд
Институт за теолошка истраживања, Београд

За издаваче

Проф. др Ксенија Марицки Гађански
Проф. др Богољуб Шијаковић

Лектура

Аутори текстова

Језичка редакција резимеа на енглеском

Ана Васић-Kilfeather

УДК

Нада Новаков

Коректура

Друштво за античке студије Србије

Припрема рукописа за штампу

Иван Гађански и Милан Милетић

Прелом, графичко уређење и дизајн корица

Милан Милетић

Штампа

ЈП Службени гласник

Тираж 400

ISBN 978-86-910129-6-0

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

255(082)
930.85(37/38:497.11)(082)
930.85(37/38:4)(082)
821.124'02+821.14'02(082)

АНТИКА и савремени свет: религија и култура : зборник радова / [организатор] Друштво за античке студије Србије ; [Ксенија Марицки Гађански, главни уредник]. – Београд : Друштво за античке студије Србије : Православни богословски факултет Универзитета, Институт за теолошка истраживања, 2011 (Београд : Гласник). – 410 стр. : илустр. ; 23 см. – (Научне публикације Друштва за античке студије Србије. Едиција Антика и савремени свет ; том #5 = Scientific Publications of the Serbian Society for Ancient Studies. Series Antiquity and Modern World ; vol. #5)

Према речи унапред, ово је Пети међународни научни симпозијум који организује Друштво за античке студије. – Текст на срп., енгл. и итал. језику. – Текст ћир. и лат. – Тираж 400. – Стр. 7-9: Уводна реч / Ксенија Марицки Гађански. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз већину радова. – Резимеи на више језика

ISBN 978-86-910129-6-0 (ДАСС)

1. Друштво за античке студије Србије (Београд)

а) Античка религија – Зборници б) Култура – Антички утицаји – Србија – Зборници с) Култура – Антички утицаји – Европа – Зборници

COBISS.SR-ID 183764236